

TÜRKÇEDE *-ma (-me)* EKİNİN YERİ

Yakup KARASOY

ÖZET

Türkçenin kelime dağarcığının çok önemli bir kısmını türemi kelimeler oluşturmaktadır. Kelime türetilmesinde en çok kullanılan eklerden biri de -ma (-me) ekidir. Türkçenin gelişim sürecinde en eski dönemlerden itibaren yer almış, günümüzde de Türk lehçelerinin birçok unda yerimli ekler arasında görevini sürdürmektedir. Fiilden isim yapan -ma (-me) ekinin ses benzerliği ile fiillerdeki olumsuzluk eki, kuvvetlendirme ve soru edatlarının kıyaslanması, Türkçede eklerin gelişim seyri hakkında değerli incelemelere katkıda bulunabilir. Türkçe ile akrabalığı olmayan birçok dilde benzeri anlamlı ma unsurunun bulunması da çok ilginçtir. Özellikle Rusça bu konuda önemli malzemeler içermektedir. Bu ekin Türkçedeki yerini ve önemini belirlemek için tüm verilerin bir araya getirilerek incelenmesi gerekmektedir.

ANAHTAR KELİMELER

-ma (-me) eki, Türkçe, kök, yapım eki, Rusça, türemi kelime, edat, fiil, isim, Türk lehçeleri

THE PLACE OF SUFFIXES *-ma, (-me)* IN TURKISH GRAMMATICAL STRUCTURE

ABSTRACT

The derived words comprise the most important part of Turkish Vocabulary. One of the most common suffixes employed in derivation is the suffix -ma (-me). This suffix has taken place in the development period of Turkish since the very early stages. It also maintains its place among the other effective suffixes used within most other Turkish dialects. The sound similarity between the derivational suffix -ma (-me) and the inflexional suffix -ma (-me) and their comparison between them with some prepositional phrases may contribute to our impression concerning the development period of suffixes about Turkish. It is also interesting to find the ma device with similar meaning in other languages that have no kinship with Turkish. Especially Russian includes some

Yakup KARASOY

- (-)

- (-).

- (-),

, - (-),

Ş 1 İĞİ 1 1 1 1 Ş İĞİ
1 1
Ş 1 İŞ Ş Ş
İŞİ 1 1 Ş
İŞİ 1 1 İŞİ
Ş 1 1 Ş
Ş 1 1 1 İŞİ
Ş 1 1 İŞİ

Yakup KARASOY

Türkçe Sözlük -mak (-mek)
-ma (-me) § 1 1 1
1 § 1§ ğ açma, asma, basma, çalma, çat-
ma, dolma, dondurma, kazma, kavurma, kıyma, pastırma, sürme, sırma, yarma,
yazma, yeldirme § 1 ğ
1 boyama kürk, bu ulama balık, burma bilezik, çatma ka ,
çalma mal, dolma arazi,...

-ma (-me) 1 1
1 1 1
1 ğ 1 § §
§ 1 1§ 1 “1. -ma, kelimeye ‘yapılan i in adı’ kavramını ka-
tar; 2. -ma, kelimeye ‘araç, gereç’ kavramı katar; 3. -ma, kelimeye ‘yemek, yi-
yecek’ kavramı katar; 4. -ma kelimeye ‘hastalık adı’ kavramı katar 5. -ma, keli-
meye ‘mekân’ kavramı katar”

ğ -ma (-me) -me 1 -me 1 1
1 1 § ğ
-ma (-me) -mak(-mek) 1
§ -mak, -mek
1 § 1 1 -ma, -me § 1
al-ma, ya -ma, oku-ma, yaz-ma, gel-me, git-me, geç-me, eri-me
§ 1 -ma,-me
1 -ma,-me -mak, -mek

ğ ğ 1 §
-ma (-me) -mak (-mek) § -
mak (-mek) 1
1 1 § 1
§ 1 1 § § § 1
1§ 1 1§ 1 1 § § § 1
§ 1 k, g § § 1 §
§ 1 § § süzmek-
süzme, kavurmak-kavurma §
-ma,-me §

§ 1 1 1 1
§ § § -ma/-me

Türkçede -ma (-me) Ekinin Yeri

	ş	1	ğ	ş	1	-ma/-me	ş	-mak/-mek	1
-mak/-mek	ğ						ş		ş
<i>Eski Türkçenin Grameri</i>									
-ma (-mä)	1			1	1	yälmä	1	yäl-	
bälgürtmä ät'öz	1		1	oyma är				oy-	
mä a	1	käs-	1	barma yıl			1	bar-	
ukmak	1	ğ	uk-	tüzülmäk	ğ	tüzül-			
1		tutmak	tut-	ölmek	öl-		1		
ğ1	1	1ş 1		1 - ma (-gmä)		1	1ğ1		
1			ba rın yorı ma	1				yorı-	
		tigmä	ti-	yirdä yorı ma yalañuk					
	ş		yorı-	käligmä öd					
käl-								-ma (-mä)	
1	1		ş						
			1ş 1						1 -ma
(-me)							1	1	
ok	ğ	1 1	-mak (-mek)	-ma (-me)			ş		
	1 1	ş	ğ	ş					
<i>Divanü Lûgati't- Türk</i>									
uçmak, türmek, tokımak			-mak (-mek)		1	ş 1ş		ökmek,	ş 1
	ş					ş -ma (-me)			
		1	1ş 1						

<i>Kitâb-ı Dede Korkut</i>									
			-mak					-ma	
	ğ			kıyma kıyma a etinden çekmek, kara					
kavurma, yime, içme, buynuzı burma koç, bi ik kertme yavuklu, kaçma kovma,									
burması altın tuç borılar, kara kıyma gözler				Dede Korkut Kitabı					
			ş	-ma (-me)					
	1		ş1	1		1			

y gözi kıyma gitmegil ba rumı kıyma itmegil
 'Á ıka kıyma itmegil el benüm ü etek seniñ

Türkçede -ma (-me) Ekinin Yeri

ş1	-ma (-me)	1	1 1	1 1	ş	1	ş
			ş	-ma (-me)			
		1	1 1 1	ş			
	Ma Divanü Lûgati't-Türk	ş	1	1			
ş1	1 1			ğ1	1		1
1ğ1	1	ş	Divanü Lûgat-it- Türk				
ma		ş	1 1	ş1	Karaçay Lehçesi Sözlü ü		
Divanü Lûgati't-Türk	ne	1	me		Ne me edhgü ki i		
ol		1	Neme yawuz nen	ol bu		ş	Divanü
Lûgat-it- Türk						1	
ma	1 1	ş	1	1ğ1 1			ş
			1 1	mu (mi, mu, mü)		1	ma
(pa, ba)	ş	1	1		Berdiñ be?		
	Okıdı ma?						
	Berdiñ me?			Kazak a-Orıs a Sözdik			
				Kördüñüz be?			
				Boldıñ ba?			Altayca
Türkçe Sözlük					1		
	mu (mi, mu, mü)	1			nime, neme		
	1	ş		ş	ğ	ğ	
ş1	ğ1	ş		1		1	
1ş	1 1 1		ğ	1		ş	1
	ş			1		-ma (-me)	
	-ma (-me)		ş 1 1	ş			1
1	1 1 1ş1	1 1		1ğ1		ma	
	1	ş					
		ş	1	ma		ş ş	ğ
1ş 1	Divanü Lûgat-it- Türk			İ			
	ğ				1ğ1	ş	

“Anla ıldı ı kadarıyla ma zamir elemanı, eski ça larda özellikle verimli olmu tur. Tarih öncesi dönemde onun bünyesinde birçok fiilden türeme isimlerin ön eki, keza Arapça ma inkâr kalıbı ve eski Mısır yapay inkâr fiilleri olan im, um olu mu tur”

Yakup KARASOY

-ma 1 1 1
 ş “Beni Eski Ön Asya dilleri ortamına ilk defa bu takı götürmü tür.
 Onun Arapça inkâr eki ma ile örtü mesi, Çince ma “hayır”, ma “ancak” (t.),
 pa “hayır” (Fr.) sözcüklerini hatırlamaya zorlamı tır”

-ma -pa, -va 1 ş ğ
 1 ş fa Fa,
 1 ş ğ ş ş1 ğ
 1 1 1
 1 ğ ş
 1
 layfa ş çifa çanfa ş 1

-ma ğ
 ğ 1 1 “-ma
 son ek kalıbı Slav dillerine, herhalde Türk (O uz, Karluk ve Kıpçak) lehçelerinin
 den gelmi tir. Türkizmlerin bollu u bunun kanıtıdır.”

ş ğ1 ş uyma 1ğ1 ş
 tesma ş ğ kayma ş tyurma korma 1 1
 ko ma kosma 1ş1 1
 1 1ş 1 1
 1 1ş 1 Etimologiçeskiy Slovar Russkogo
 Yazıka tesma kayma ko ma ğ
 ş tyurma ş Uyma korma
 kosma 1 1ş 1

1 1 ş1 1 1 1
 tyurma 1ğ1 1
 1 ğ ş 1ğ1 1 ş ş 1 1 1ş
 1 ğ tyurma 1 ş Tyurma
 (tyurma) (turma) turma 1
 (turma) 1ş1 ğ
 1 1 ğ 1 ş 1 1ğ1 1 1
 1 ş 1
 1 1
 1 1 kr . ğ ş Turm

Türkçede -ma (-me) Ekinin Yeri

<i>Türme</i>		ğ	1	<i>Turm/Turn</i>	
1	ğ	<i>turris</i>		ğ	ğ
ş	1	<i>türmä</i>	1		ğ
			1	ış	
<i>storiko – Etimologiçeskiy Slovar' Sovremennogo Russkogo Yazıka</i>					
<i>Tesma</i>			1	<i>Tesma</i>	
			ğ	1	1
ş	1	<i>tasma</i>	ş	1	1 1
ş			1	1	1
		ğ	ş	ğ	
1	ığı	<i>tesma</i>	ı	ğ	ş
		1	ş	ş	ğ
		1	ış	1	
<i>storiko-Etimologiçeskiy Slovar' Sovremennogo Russkogo Yazıka</i>					
		ğ	1		
		ş	1	1	1 1
ğ	1	ış	<i>uyma</i>	<i>korma</i>	
ış	1			ğ	1
<i>tyurma</i>	<i>kayma</i>		<i>uyma</i>	<i>korma</i>	<i>kosma</i>
<i>Russkogo Yazıka</i>	<i>Tesma</i>	<i>ko ma</i>	<i>kol'ny Etimologiçeskiy Slovar'</i>		
			ış	1	ış
		<i>-ma</i>			
1	1	ğ	ş	<i>Sürme çalma</i>	
		ı	ı	ğ	1
		ğ	1	ış	1
1		<i>Buhtarma</i>		<i>-ma</i>	
	<i>kayma</i>	ş	1	<i>çalma</i>	ş
<i>re ma</i>	<i>salma</i>	<i>kosma</i>	ış	<i>kutarma</i>	ş ş
			1	<i>sorma</i>	ıđ

Yakup KARASOY

1	surma	tesma	ş	ğ	turoma	ğ	ış
	tyurma	urema		1 1 1	urma	ş	
	Tolkoviy Slovar Jivogo Velikorusskogo Yazıka						
	"Muj v tyurme, a jena v surme" Tolkoviy Slovar						
	Jivogo Velikorusskogo Yazıka						
	1	1 1		ş1		1	1 1
	-ma (-me)		1	1		1	1
	Grammatika Sovremennogo Russkogo Literaturnogo Yazıka						
	-ma						1
	-ma (-me)	1 1		1			
					-b(a), -ob(a), -tv(a)		
			ğ				
	ş				pohvalyat'sya		pohval'ba
	rezat'				rezba	borot'sya	borba
					molit'	mol'ba	hodit'
		hod'ba			ş jenit'sya		jenit'ba
	strelyat'	ş	strelba	ş 1ş	slujit'		slujba
		prosit'			pros'ba		drujit'
	ş 1	drujba			1 učit'sya	ğ	
	uçyoba		ğ		kryakat'		kryakva
	ğ	brit' 1 ş			britva	klyast'sya	
		klyatva			molit'sya		molitva
						1	1 1ş
						1 1ş	
			ş		Grammatika	Sovremennogo	Russkogo
	Literaturnogo Yazıka				-b(a)		1
	ğ	1	1	1	ş		
						ş	1 1
		ğ					
	-pa, -ba, -va		1	ş	ğ		-ma
			ğ		1ş 1		
			1 1		1 1		1 1 1
				ğ		-ma	
							-ba, -va
	1	ğ	1	ğ	1 1	ş	

Türkçede -ma (-me) Ekinin Yeri

1 1ğ1 1 -ma (-me)
1 §
ğ 1

KAYNAKLAR

- § § *Üzbek Tilining Tarihii*
Altayca-Türkçe Sözlük § İ § 1
- Ğ *Türkçenin Grameri,*
Nogayskiy Yazık i Yego Dialekti
İ *Türkmen Diliniñ Grammatikası, Morfologiya*
- §
Leksika Sredneaziatskogo Tefsira XII-XIII vv.
İ İ 1
Azerbaycan Dilinde Sözdüzeldici ve Söзде i tirici
ekilçiler § 1
Dede Korkut Kitabı İ
- Divanü Lûgat-it- Türk Tercümesi*
- Eski Türkçede sim-Fiiller* İ İ
- İ İ § *TDAY Belleten 1997*
- Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to*
the Lexicon 1
İ *Türk Dil Bilgisi* İ İ
- Etimologiçeskiy Slovar Russkogo Yazıkı*
İ *Eski Türkçenin Grameri* 1
- Grammatika Hakasskogo Yazıkı*
İ İ İ

Yakup KARASOY

- İ Ğ *Türkçenin Ekleri,*
1
İ *Müasir Azərbaycan Dili (Morfologiya)*
Ş 1
storiko-Etimologičeskiy Slovar' Sovremennogo Russkogo Yazıka İ
1
Türkmençe (Giri -Gramer-Metinler-Sözlük) ğ
Karaçay Lehçesi Sözlü ü
Kazak a-Orıs a Sözdik 1
1 1 1 1
Kırgız Sözlü ü I-II İ
Türkiye Türkçesi Grameri ekil Bilgisi
İ *Azərbaycan Dilinin Tarihi Grammatikası*
Ş 1
Yazık Kak Sistemno-Strukturnoye Obrazovaniye
İ
Yazının Dili İ 1 Ş1 1 1
Ş İ *Oçerki po Russkomu Slovoobrazovaniyu*
İ
Ş İ *kol'ny Etimologičeskiy Slovar'*
Russkogo Yazıka (4-e izdaniye) İ
Ş *Oçerki po Sravnitel'noy Morfologii Tyurkskih Yazıkov*
(Glagol) İ
Ş *Grammatika Sovremennogo Russkogo Literaturnogo*
Yazıka 1 Ş
İ
Tolkoviy Slovar Jivogo Velikorusskogo Yazıka İ
1
Kansu Gavri'nin Türkçe Dîvânı (Metin- nceleme-
Tıpkıbasım), Ş
1 1
İ *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*